

Інденко Н.О., Шутько О.О.

Ігрова трансформація дійсності в романі Т. Фіндлі "Пілігрим"

*Інденко Наталія Олександрівна, асистент,
Шутько Олена Олександрівна, асистент,
кафедра іноземних мов*

ДВНЗ "Донбаський державний педагогічний університет", м. Слов'янськ, Україна

Анотація. У статті досліджуються особливості ігрової трансформації реальності в романі "Пілігрим" (1999) відомого канадського письменника Т. Фіндлі. Стверджується, що представники літератури постмодернізму в кінці ХХ століття вдаються до нових прийомів привернення уваги читачів. Провідною нарративною та почасти комерційною стратегією твору Т. Фіндлі є гра, структура якої стрімко видозмінюється під впливом культурного контексту постмодернізму. В художньому світі роману автор визначає всі категорії дійсності за допомогою категорії гри. Завдяки історичності та дещо пародійному змалюванню психоаналітичного методу, Т. Фіндлі модифікує та водночас наново утверджує реальність. Зазначається, що письменником керує не тільки необхідність творення художнього світу в "іншому форматі", а й бажання показати читачеві шлях до істини.

Ключові слова: *гра, постмодернізм, симулякр, інтерпретація, роман.*

Представники літератури постмодернізму в кінці ХХ століття вдаються до нових прийомів привернення уваги читачів. Провідною нарративною та почасти комерційною стратегією їхніх творів лишається гра, структура якої стрімко видозмінюється під впливом культурного контексту. Одним із найцікавіших зразків постмодерної літератури є роман "Пілігрим" (1999) відомого канадського письменника Т. Фіндлі.

Дійсність у романі постає достатньо умовною синтетичною моделлю. Рештки окремих реальностей у творі в результаті складного процесу пошуку смерті утворюють ціле: "сама постмодерністська гра, з її нестабільністю, з'являється як єдино універсальна цінність і константа, потенційно здатна стати основою парадоксальної цілісності світообразу" [8, 208].

Сюжет, події, образи, ідеї роману "Пілігрим" тісно поєднано з концепцією аналітичної психології К.Г. Юнга. Гра в романі розгортається довкола Пілігрима – протагоніста твору, нездатного померти. Процес створення цілісного образу Пілігрима, формування його "я" відбувається на підсвідомому рівні. Під час цього процесу на перший план виходить не тільки потреба формування "здорової" особистості персонажа, а й наділення його сутності своєрідними маркерами свідомості. На допомогу канадському письменнику в цій ситуації приходять міфологія. Справа тут не тільки в символічному імені самого протагоніста (Пілігрим – паломник), а й у супутниці головного персонажа (Сибіл Куотермен), символічності її смерті, і спогадах Пілігрима про причини його "вічного життя".

Згідно зі вченням К.Г. Юнга, дієвим методом лікування "душевно хворого" Пілігрима могла б бути його ідентифікація з колективним психічним: "Відкриття доступу до колективного психічного означає для індивіда оновлення життя, неважливо, відчувається це оновлення як приємне або неприємне" [7, 196]. Проте при цьому не береться до уваги факт наявності колективної складової у характері, досвіді головного персонажа роману. Пілігрим бажає індивідуалізації, мета якої зводиться, " з одного боку, до того, щоб позбавити самість від шкірних покривів персони, а з іншого – до визволення від сугестивної влади архаїчних образів" [7, 201].

Авторська гра, у якій провідна роль відведена психоаналізу все більше нагадує одну велику симуляцію,

виходом із якої для протагоніста не можуть слугувати ані архетипи колективного несвідомого, ані його асиміляція, ані ідентифікація з колективним психічним, ані регресивне відновлення персони, адже сам Пілігрим – це колектив, для якого єдино можливим порядком є розклад на індивідуальності, смерть психічного, що принесе свободу.

Автор роману "Пілігрим" вдається до експерименту, змішуючи наукове з релігійно-філософським, сучасне світобачення Західної цивілізації з багатовіковими уявленнями народів Азії: "Коли буддисти говорять, що на шляху самовдосконалення через концентрацію у людини починають пробуджуватися спогади про попередні реінкарнації, то вони співвідносять себе, мабуть, з тою самою психічною реальністю, хоча з тією різницею, що вони приписують історичний фактор не душі, а самості (Атман)" [7, 219].

Завдяки використанню Т. Фіндлі прийому психоаналізу в структурі постмодерної гри виникає феномен гри зі свідомістю. Для його пояснення можна використати якраз гіпотезу реоригінації. Якщо користатися нею під час аналізу образу паломника, то Пілігрим являє собою перевтілення однієї сутності в декілька, декількох – в одну. При цьому, згідно з цією гіпотезою, процес може відбуватися тільки на першій стадії формування свідомості – суб'єктивному початку, тобто Пілігрим не міг би запам'ятати ті процеси, які відбувалися з ним на другому рівні свідомості – на рівні особистості. Але в романі, історія вічного буття протилежна: всі попередні перевтілення Пілігрима накопичують у його свідомості пам'ять про попередні життя, формуючи своєрідну мегаособистість. Згідно з останнім висновком, можна взяти до уваги таку думку: "Душа після смерті людини в основному втрачає її особистісні риси. Вона може зберігати іноді лише декотрі уривчасті спогади про своє попереднє життя, які потім, у зрілому віці забуваються" [3, 21]. Феноменом образу, який створив Т. Фіндлі, якраз і є те, що він не може забути свого попереднього досвіду. Вирішення проблеми протагоніста – в символічній смерті, після якої він не зможе згадати досвід своїх реінкарнацій. Саме тому Пілігрим разом з Форстером (камердинер Пілігрима) наприкінці роману займаються "знищенням" творів мистецтва.

Гра в романі Т. Фіндлі "Пілігрим" виходить далеко за межі психоаналітичного сприйняття. Психоаналіз

як її основний прийом покликаний виділити реальність із нашарувань симулятивних утворень. На перший план виходить поняття волі. Проте у Пілігрима, який прожив величезну кількість життів з'являється воля до смерті, а не до життя. Завдання лікарів-психоаналітиків по відношенню до головного персонажа яскраво змальовано словами Фуртвенглера: "Моя мета – по-перше, визначити, чому він бажав покінчити з собою, а по-друге, як пробудити в ньому бажання жити. Точніше... як пробудити в ньому волю до життя!" [4, с.19]. Під час спроби вилікувати Пілігрима К.Г. Юнг відмовляється від свого власного підходу до лікування пацієнтів, який, за романом, полягав у прийнятті реальності пацієнта, нетравматичному виведенні його зі стану конфлікту особистостей. Видатний лікар вступає у конфлікт зі своїм пацієнтом, стверджуючи, що попередні життя Пілігрима не можуть бути реальними, це – сон, ланцюжок снів, заміщення реальності. Але характерними в цьому плані є слова протагоніста роману: "Існують люди, які народжуються заново. А інші, на зразок мене, просто живуть одним життям, а потім іншим. В основному наша особистість залишається тією самою, і ми живемо вічно. Процес не зупиняється. Ти прокидаєшся – засинаєш – і прокидаєшся знову у різних подобах: то сліпого старця, то іспанського пастуха, то англійського школяра. Саме тому ми хочемо померти і покласти цьому кінець" [4, 362].

Усі ідеї твору змішуються з концепцією колективного несвідомого, носієм якого виступає насамперед протагоніст роману. Його особистість ідеально співвідноситься з психоаналізом як провідним прийомом постмодерністської гри в романі: відсутність дитячих спогадів, існування архетипів, любов до мистецтва, свободи. У працях К.Г. Юнга знаходимо: "У той час як образи пам'яті особистого несвідомого як би заповнені, бо вони є образами індивідуально пережитими, архетипи колективного несвідомого представляють собою форми незаповнені, бо вони індивідуально не пережиті. З іншого боку, коли психічна енергія регресує, виходячи за періоди навіть раннього немовляти і влामуючись в надбання життя предків, тоді пробуджуються міфологічні образи; вони і є архетипами" [7, 93]. Персонаж Т. Фіндлі парадоксальний: у ньому особливим чином поєднано сприйняття наукової надбудови будь-яких вчень зі збереженням реальності завдяки історичним ремінісценціям, маркерам свідомості його попередніх сутностей. Смерть повністю позбавляє протагоніста нелегкого усвідомлення власної штучності, дарує свободу.

Від одного втілення Пілігрима до іншого передається акт волі, що пояснюється теорією палінгенезії А. Шопенгауера, продовженою у праці Б. Полосухіна "Феномен вічного буття. Деякі підсумки роздумів з приводу алгоритмічної моделі свідомості", в якій він висунув гіпотезу реоригінації. За Б. Полосухіном, "одна й та сама особистість, що розглядається в далеко віддалені один від одного проміжки часу, фактично не тотожна сама собі, тобто це різні особистості" [3, 149]. Але "у внутрішньому сприйнятті кожен нескінченно довго існуючий суб'єкт вважає себе, хоча й змінною, але тим не менш – однією і тією ж особисті-

стю" [3, 149]. Ці слова є яскравою характеристикою образу Пілігрима.

За Т. Фіндлі, усі навколо – пілігрими, носії колективного несвідомого, різниця між якими полягає тільки в спогадах юності. Це об'єктивно пов'язується із концепцією пам'яті: хтось може не пам'ятати свого попереднього досвіду, а хтось живе ним, поступово стаючи його божевільною жертвою. Виходом із цього, дійсно, може бути тільки смерть, причому смерть не тіла, а свідомості, в якій зберігається досвід, що перетворився на симулякр.

Психоаналіз як провідний прийом постмодерністської гри в "Пілігримі" переплітається з декількома теоріями та концепціями, в основу яких покладена свідомість особистості. Роман відсилає читача до концепції волі А. Шопенгауера та його теорії палінгенезії, до поняття гіперреальності Ж. Бодрійяра, релігійно-філософських вчень (буддизму), гіпотези реоригінації Б. Полосухіна, міфологічних уявлень Давньої Греції. До кожної окремої структури свідомості втручається психічна складова людського існування, вихід із лабіринту якої знаходиться у межах мистецтва.

Психоаналітичний прийом гри, використаний канадським письменником у романі "Пілігрим", передусім виражається у бажанні протагоніста померти. Ця його воля є яскравим показником несвідомого. Про волю як несвідоме писав ще А. Шопенгауер: "Воля сама по собі несвідома і являє собою лише сліпий, нестримний порив, – такою вона проявляється ще в неорганічній і рослинній природі та її законах, як і в розумній частині нашого власного життя" [6, 236]. Згідно з цим твердженням, Пілігрим переживає цілу низку вольових актів, провідним серед яких є воля до смерті, існуюча, на думку А. Шопенгауера, лише як частина життя: "Народження і смерть відносяться до проявів волі, тобто до життя, а останньому властиво виражати себе в індивідах, котрі виникають і знищуються, – швидкоплинні, виступаючі в формі часу явища. Народження і смерть однаково відносяться до життя і врівноважують одне одного у якості взаємних умов..." [6, 237]. І це є своєрідною відповіддю на питання А. Шопенгауера: "Але якого ж роду пізнання розглядає те, що існує поза і незалежно від усіляких відносин, єдину справжню сутність світу, істинний зміст його явищ, не підвладне ніяким змінам і тому в усі часи, пізнаване з однаковою істинністю, – словом, ідеї, які являють собою безпосередню і адекватну об'єктивність речі у собі, волі?" [6, 164]. Великий філософ і культуролог має тільки одну відповідь на це запитання: "Це – мистецтво, витвір генія" [6, 164]. У теорії А. Шопенгауера знаходиться і пояснення невдачі Фіндлівського Юнга в процесі лікування Пілігрима: "У той час як наука, слідуючи за безперервним і змінним потоком чотиририхих підстав і наслідків, після кожної досягнутої мети іде все далі і далі і ніколи не може знайти кінцевої мети, повного задоволення, як неможливо під час бігу досягнути того пункту, де хмари торкаються об'єкту, – мистецтво, навпаки, завжди знаходиться у меті" [6, 165].

Смисл, видимість смислу існувала у XIX ст., як вважає Ж. Бодрійяр: "Я констатую, я приймаю, я примирююсь із величезним процесом деструкції видимостей (і спокуси видимостей) на користь смисла

(репрезентація, історія, критика і т. д.), який є головною подією XIX століття" [1, 201]. У постмодерному суспільстві, на думку Ж. Бодрійяра, відбувається де-струкція смислу. Знайти істину стає дедалі важче: "Серед засилля підробок категорія істинного / неістинного просто розмивається, втрачає сенс" [2, 57]. Отже, в художньому світі роману завдяки використанню прийому психоаналізу все "перетворюється на гру, а сам світ – на світ симулякрів" [2, 57]. Завдяки історичності, децю пародійному змалюванню психоаналітичного методу, Т. Фіндлі зберігає реальність.

Головною проблемою для людської свідомості, за Т. Фіндлі, стає втрата автентичності. Індивідуальна пам'ять "дозволяє суб'єктові "зустрітися з собою минулим", осмислити досвід власного життя, визначити найважливіше, виділити вартісне від другорядного..." [2, 58]. Канадським письменником керує не тільки "необхідність творення художнього світу в "іншому форматі", яка зумовлює виникнення новітніх стратегій побудови тексту" [5, 13], а й бажання показати читачеві шлях до істини.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляции / Ж. Бодрийяр. – Тула, 2013. – 204 с.
Bodryyyar Zh. Simulyakry i symulyatsii [Simulacra and simulation]/ Zh. Bodryyyar. – Tula, 2013/ - 204 s.
2. Лавринович Л. Б. Координати пам'яті у художньому просторі постмодерної літератури / Л.Б. Лавринович // Наукові праці. – 2010. – Вип. 122. – С. 55–59.
Lavrynovych L. B. Koordynaty pam'yati u hudozhnyomu prostori postmodernoi literature [The coordinates of memory in artistic field of postmodern literature]/ L.B.Lavrynovych// Naukovi pratsi. – 2010. – Vyp.122. – S.55-59.
3. Полосухин Б.М. Феномен вечногo бытия. Некоторые итоги размышлений по поводу алгоритмической модели сознания / Б.М. Полосухин. – М.: Наука, 1993. – 176 с.
Polosuhyn B.M. Fenomen vechnogo bytiya. Nekotorye itogi razmyshleniy po povodu algoritmicheskoy modeli soznaniya [The phenomenon of eternal life. Some outcomes of thinking about algorithmic model of consciousness]/ B.M.Polosuhin. – M.: Nauka, 1993. – 176s.
4. Фіндлі Т. Пилигрим : Роман / Т. Фіндлі. – М.: ООО "Издательство АСТ", 2003. – 429 с.
Findly T. Pilgrim: Roman [Pilgrim: Novel]/ T.Findly. – M.: ООО "Izdatel'stvo AST", 2003. – 429s.
5. Шадріна Т.В. Діалог між автором та читачем як один із механізмів творення художнього світу в літературі постмодернізму / Т.В. Шадріна // Держава та регіони. Серія : Гуманітарні науки. – 2012. – № 3. – С. 13–17.
Shadrina T.V. Dialog mizh avtorom ta chytachem yak odyn iz mehanizmv tvorenniya hudozhnyogo svitu v literature postmodernizmu [The dialogue between the author and the reader as one of the mechanisms of artistic world creating in postmodern literature]/ T.V. Shadrina // Derzhava ta regiony. Seriya : Gumanitarny nauky. – 2012. - №3. – S.13-17.
6. Шопенгауэр А. Собрание сочинений: В 6 т. – Т. 1 : Мир как воля и представление / А. Шопенгауэр. – М.: Терра-Книжный клуб ; Республика, 1999. – 496 с.
Schopenhauer A. Sbranie sochineniy: v 6 t. – T. 1 : Mir kak volya i predstavlenie / A. Shopenhauer. – M.: Terra-Knygnyy klub; Respublika, 1999. – 496 s.
7. Юнг К.Г. Психология бессознательного / К.Г. Юнг. – М.: Когито-Центр, 2010. – 352 с.
Jung K.G. Psichologiya bessoznatel'nogo [The psychology of the unconscious] / K.G. Jung. – M.: Kogyto-Tsentr, 2010. – 352 s.
8. Ячменьова М.М. До сутності терміна постмодерністський роман / М.М. Ячменьова // Вісник Житомирського державного ун-ту ім. І. Франка. – 2005. – Вип. 22. – С. 207–211.
Yachmenyova M.M. Do sutnosti ternima postmodernists'kyu roman [As for the meaning of postmodern novel] / m.M.Yachmeneva // Visnyk Zhytomyrs'kogo derzhavnogo uni-versytetu im.I.Franka. – 2005. – Vyp. 22. – S. 207-211

Indenko N.O., Shutko O.O. The play transformation of the reality in the novel "Pilgrim" by T. Findly

Abstract. The article deals with peculiarities of play transformation of reality in the novel "Pilgrim" (1999) by famous Canadian writer T. Findly. It's stated that postmodern literature representatives use new approaches of drawing readers' attention in the end of the 20th century. The main narrative and rather commercial strategy of T. Findly's story is play, the structure of which swiftly changes under the influence of culture postmodern context. In the artistic world of the novel author defines all categories of reality with the help of play category due to historic and rather mock representation of psychoanalytical method, T. Findly modifies and at the same time over again confirms the reality. It's shown that the writer is led not only by the necessity of creating artistic world in the "other format" but also by the desire to show the reader a way to the truth.

Keywords: play, postmodernism, simulacrum, interpretation, novel.

Инденко Н.А., Шутько Е.А. Игра трансформации реальности в романе Т.Финдли "Пилигрим"

Аннотация. В статье исследуются особенности игровой трансформации реальности в романе "Пилигрим" (1999) известного канадского писателя Т.Финдли. Утверждается, что представители литературы постмодернизма в конце XX столетия обращаются к новым приемам привлечения внимания читателей. Ведущей нарративной и отчасти коммерческой стратегией произведения Т. Финдли есть игра, структура которой стремительно видоизменяется под влиянием культурного контекста постмодернизма. В художественном мире романа автор определяет все категории действительности с помощью категории игры. Благодаря историчности и довольно пародийному изображению психоаналитического метода, Т.Финдли модифицирует и одновременно заново утверждает реальность. Указывается, что писателем руководит не только необходимость создания художественного мира в "другом формате", но и желание показать читателю путь к истине.

Ключевые слова: игра, постмодернизм, симулякр, интерпретация, роман.